

Ա.Ղ.ՕԹՔԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ժե. դարու գիտուն մը, Գիւլդայի կարտինայը, գրած է. «Հոգին համերգ մըն է, anima est symphonialis»: Էպպէս երաժշտական, որ կ'երգէ, ինչպէս թռչունը կը թռի. երգելը իրեն համար պէտք մըն է և հաճոյք մը:

Եւոդեան տաւիղը, զոր Յունաստանի հովիւները կը կախէին հոս հոն, ծառերու ճիւղերէն, կը թրթուար իրիկուան հովէն, անտառը վերածելով ընդարձակ նուազահանդէսի մը: Մեր հոգին ալ նման է տաւիղին, կախուած երկինքին և երկրին միջև, որ կը հնչէ զայն զգուռը դոյզն հովիկէն մարդկային կիրքերու մեծ անտառին մէջ:

Հոգին կը սարսռայ, ինչպէս ջութակը ճպրտին հարուածին տակ, ուրախութենէն ու վիշտէն, ինչպէս երազէն ու սէրէն:

Սէրէն մանաւանդ: Երաժշտութիւնը իր բնական լեզուն է: Սէրն է ներշնչումը այն կրայող ուրբակներուն, զորս սոխակը կ'արձակէ իրկունը, ճիւղի մը բարձունքէն, իր ձագերուն: Սէրն է տակաւին որ երգել կուտայ արտոյտին, երբ ան կը բարձրանայ, առտուն, պարօյկներով, կանաչ ցորեններու վերև, ուր կը պահուի իր բոյնը և կը տրոփէ դորովէն նուազուն, արեւի ճառագայթին տակ: Մեծ հոգեբան Շէյքսպիրը, զայն շատ լաւ գիտէր երբ ըսել կուտար Բոմէօին առ Ժուլիէթ.

Ո՛հ, այգը չէ, արտոյտն ալ ոչ,
Դայլային որուն ըլլայ եկած
Ուռօժայտից քու ականջին.
Սոխակն է ան . . .

Մեր երաժշտական գանձարանին մէջ կան մարտաշունչ յաղթերգեր (péans) անէճքի, ատելութեան և մահուան, բայց մանաւանդ սիրոյ երգեր:

— «Ինչ մը չափազանց». կ'ըսեն թախծոտ միտքերը սրանք իրենք գիրենք կը գտնեն ազատագրուած իրենց երիտասարդութեան հիացումներէն, քիչ մը նախանձելով թերևս ուրիշներու հիացումներէն: Բայց ո՛չ, չկայ երբեք չափազանցութիւն սիրոյ մասին, երկրի վրայ, երբ ան ուղիղ է և վհանձն, երբ զձուձ շահասիրութիւն մը չի դարձնում:

այս զգացումը, ամենագեղեցիկը, որ ինկած ըլլայ Աստուծոյ սրտէն, մարդուն սրտին մէջ:

«Սիրեցէ՛ք. կը գրէր Սուրբ Ֆրանսուա Սալեզացին, երիտասարդ ամուսիններուն, մարդ երբեք չափազանց չի սիրեր, երբ կը սիրէ Աստուծոյ նայուածքին տակ»:

* * *

Հոգին կ'երգէ երբ կ'երազէ, որովհետեւ երազանքը՝ իր յոյսերու և յիշատակներու հոսանքն ի վար, սիրել է: Հոգին կը նմանի այս պարագային այն հնչեղ խեցեփողին զոր մարդ կը մօտեցնէ իր ականջին, և որ կը վերարտադրէ իր ուրախներուն մէջ աղմուկները հեռուոր ծովերուն, իրենց կուհակներով օրօրուն:

Հոգին կ'երգէ երբ ուրախ է, որովհետեւ ուրախութիւնն ալ սէր է, որ կը սարսռայ խելով սիրոյ պատասխանին. ըլլայ ան մարդկային կամ աստուածային, իրողութիւնը նոյնն է երկուքին համար ալ:

«Տէ՛ր, ըսաւ Նամմուքեան հեղինակը, երբ դուն կը թափես ուրախութիւնը քու ծառայից հոգիին մէջ, ան կը լեցուի երաժշտութեամբ»:

Այս ուրախութիւնն է որ կ'ողեւորէ ծխական երգերու ալելուիաները, ինչպէս րազոսեան քրմուհիներու եմօյէները և Ժողովրդական տաղերու նազարաթները:

Հոգին կ'երգէ երբ կը տառապի, որովհետեւ տառապիլը սիրել է, խաբուած եւ վիրաւոր, սէրը որ կուլայ և կ'արիւնի իր երախտամոռ կամ արհամարհուած ըլլալէն: Հոգին կ'երգէ նոյնիսկ այն ատեն երբ կը կախէ իր քնարը, այլեւս զայն չսեւու համար, ուռիներու ճիւղերէն, աքսորի գետերուն երկայնքին: Բարեւոյնի գերիները կուլային երբ գերեվարները իրենցմէ կը պահանջէին Սիոնի օրհներգութիւնները այդ օտար հոգին վրայ: Բայց երաժշտական բնազդը այնքան խորունկ էր անոնց մօտ որ անոնք երգով կը յայտարարէին իրենց երգել չկարենալը. և ա՛յս՝ ինչ վսեմ շեւտերով:

«Երուաղէմ, Երուաղէմ, եթէ երբեք քեզ մոռնամ, թող աջս չորնայ, և թող լեզուս փակչի իմ քիմքիս»:

Սէր և վիշտ, ահաւասիկ խորունկ աղ-

բերանները երաժշտութեան, աղօթքի և բանաստեղծութեան:

Արիւնոյ հոգին կը մըմնջէ իր ողբերը կամ կ'աղաղակէ իր անձկութիւնները: Այն ատեն է որ ըստ Ալֆրէտ Եր Միւսէի:

«Ամենէն անյոյս երգերը ամենադեղեցիկներն են»:

Եւ ևս անոնցմէ գլխամ անմահ երգեր, որոնք զուտ հեծկտութիւններ են»:

Իրաւունք ունէր ուրեմն մեր ծեր կարտինալը երբ կ'ըսէր թէ հոգին համերգ մըն է, յամառ, անզուսպ համերգ, որուն այնքան կը պատշաճի Յորի վտեմ խօսքը: «Երկինքներու այն համերգին, զոր ոչ մէկ բան կրնայ քնացնել»:

Ինչ որ ըսած է Եկեղեցւոյ հայր մը մարդու մասին, համարձակած էր ըսել Քրիստոսին, զայն կոչելով աստուածային երաժիշտը, *Christus musicus*, եկած երկրի վրայ օրօրելու համար մեր վիշտերը նոր օրհներգի մը հնչիւնով, սիրոյ անհուն օրհներգով:

* * *

Կրնանք հոգիները բաղդատել երաժշտութեան գործիքներուն հետ: Մարդկութիւնը նուագախումբ մըն է. կան քաղցր հոգիներ, որոնք կը հնչեն քնարին պէս, և աղօթող հոգիներ, որոնք կը սարսուռն նման տաւիղին, յիշեցնելով միստիք մեծութիւնները. հոգիներ՝ տակաւին, խանդոտ ու կրայոյ ջութակին պէս, լուրջ ու խորունկ հոգիներ՝ ինչպէս թաւջութակը. հոգիներ ուրախ, գերթ հովիւին սրինգը, որ կը ժողվէ իր այծերը լերան վրայ, և վերջապէս մեղամաղձոտ հոգիներ՝ ինչպէս սկովտական փողը (*biniau*) բրիտանական մացառուտ հողերուն՝ ձաղկուած հովէն. հոգիներ աղմուկովից և վայրենի ինչպէս ժաղ-պանաւը, պատերազմիկ հոգիներ փողի պէս, զրազեա հոգիներ՝ պայծառ ու չքեղ, նման սրափողին, և վերջապէս աւելի լայն ու հզօր հոգիներ արուեստագէտներու և սուրբերու, Պախին և Ֆրանսուա Տասիդին՝ երգիչները բարի Աստուծոյն, որոնք մեզի կը բերեն բարձր շունչով մը, հնչիւնները բոլոր, երկինքին ու երկրին: Ասոնք սրինգներ եւ գալարափողեր չեն, այլ երգեհոններ՝ նման

անոնց որոնք կը չղթայադերձեն իրենց փոթորկումները մեր մայր եկեղեցիներու կամարներուն տակ:

Եթէ հոգին եղած է երգելու համար, ան եղած է աւելի ևս աղօթելու համար: Ան որքան համերգ մը, նոյնքան և աղօթք մը, սաղմոս մըն է, շատ լաւ պատկերուած Օրանթ Եր Գալիպոլի կողմէ, որ կը բարձրացնէ իր աչքերը և իր ձեռքերը գէպի երկինք: Հոգին կ'արտաշնչէ իր աղօթքը, ինչպէս վարդը կ'արտաբորէ իր հոտը, ինչպէս աստղը կ'արձակէ իր ճառագայթը, ինչպէս մեղուն կը շինէ իր մեղրը, ինչպէս թռչունը կը բանայ իր թերթիկները համար: Մարդը կ'աղօթէ, ինչպէս կը շնչէ. աղօթքը իր հոգւոյն ներշնչումն է անհունութեան կողմէն:

Եւ ինչո՞ւ համար կ'աղօթենք: Որովհետեւ մենք չնչին ենք, շատ չնչին՝ ընդարձակ այս տիեզերքին մէջ, զարհուրելի զանգուածներու և ուժերու առջև, որոնք զմեզ կը ճզմեն. տկար ենք փոթորիկին առջև որ կը ջախջախէ մեր նաւերը խաւակին գէմ, և աւելի տկար՝ անոր առջև որ կը տարուբերէ և երբեմն ալ կ'ընկղմէ մեր հոգին. պղտիկ՝ գազաններուն առջև, որոնք կը մոնչեն անտառին մէջ, աւելի պղտիկ՝ այն միւս գազաններուն՝ կիրքերուն առջև, որոնք կ'ոռնան մեր սրտին մացառուտին մէջ. պղտիկներ՝ անդունդներու խորքին, ուր կը նստէ մեզ վիշտը, աւելի պղտիկ՝ հոն, ուր մեզ կ'առաջնորդէ մեղքը և ուր մեզ կը հալածէ խղճի խայթը. պղտիկ՝ հիւսանգութեան առջև, աւելի պղտիկ՝ մահուան առջև. այնքան տկար ենք որ կը փնտռենք բնագոյրէն մեր վերն անհուն գորով մը, հայրական գորովիւն մը, որ մեզ պաշտպանէ, ու մեր ձեռքերը կը միանան և մեր ծունկերը կը ճկին անգիմաղբիւրդէն անոր առջև, և որուն կ'աղաղակենք խելայեղ, «Օգնութիւն»:

Ինչպէս կը տեսնուի, եթէ աղօթքը աստուածային է շնորհիւ Անոր, որմէ կ'աղերսուի, խորապէս մարդկային ալ է, շնորհիւ այն զգացումներուն, զորս մարդը ունի: Աղօթքը զուստն է վշտին և սիրոյն:

«Ի խորոց» (*De profundis*), մեկամաղձոտութեան սաղմոսը, զոր մենք կ'երգենք մահուան պաշտամունքներուն, շատ լաւ

կ'արտայայտէ հոգիին այս խաղաղ անձ-
կութիւնն ու վստահութիւնը:

— Իմ անդունդներուն և թշուառու-
թիւններուն խորէն, էսութեանս բոլոր ալ-
քերէն կ'աղաղակեմ քեզի, ով Տէր, լսէ
իմ պաղատանքս:

«Ողորմիա» ապաշխարութեան և գութի
սաղմոսը, նուազ յուզիչ է: Նոյնիսկ մեր
եկեղեցիներու դուռէն, ան մեզ կը զրաւէ
և կը յուզէ: Թատրոնին մէջ հաւաքուած
ամբոխը յաճախ կ'արտասուէ թրուզերի
«Ողորմիա» սաղմոսին առաջին դաշնա-
կութիւններէն (accords):

* * *

Եւ որովհետեւ աղօթքը մարդկային է,
հետեւաբար տիեզերական: Ան կը հնչէ ամէն
տեղ, ուր կայ մարդ մը որ կը տառապի,
սիրտ մը որ կը բարախէ մարդկային կուրծ-
քին տակ: Պլուտաքոս կ'ըսէր. «Առանց
պատուարի քաղաքներ կան, բայց առանց
տաճարներու քաղաքներ չկան: Տաճարը
մարդերուն համար է, և բոլոր կրօններու
մէջ տունն է աղօթքի:

Ահա թէ ինչու, քրիստոնէական աղօթ-
քին քով, «Հայր մեր»ի հետ, սորվեցուած
Քրիստոսի կողմէ, կան աղօթքներ Աւետա-
բանի լուսանքին վրայ զորս Աստուած կը
լսէ, երբ ան կը բխի մաքուր սիրտէ. կա-
րեորը բարի հաւատք ու բարի կամք ունե-
նալն է:

Մարդիկ միայն մեր մայր եկեղեցիներ-
ուն և զիւրի խոնարհ աղօթարաններուն
մէջ չէ որ կ'աղօթեն, մարդիկ կ'աղօթեն
սինակոկներուն և մզկիթներուն մէջ, կոա-
տուններուն մէջ, մինչև խոտորած կրօննե-
րու տաճարներուն մէջ:

Մարդիկ կ'աղօթեն սինակոկներու մէջ,
ուր միշտ կը հնչեն մեծ ձայները խրայէլի
մարգարէներուն, վսեմ շեշտերը Եսայիին,
սիրտ պատուող ողբերը Երեմիայի, սաղ-
մոսները Դաւիթի, ճշմարիտ աղօթքները,
օրհնեղանքը Մովսէսի և Դէբոյրայի, Յու-
զիթի և Եսթերի, և բոլոր մեծ աղաղակ-
ները Ս. Գիրքին, որոնցմէ կաթովիկ եկե-
ղեցին փոխ է առած իր ծիսական աղօթք-
ներուն մեծ մասը:

Երեսաղէմի մէջ, ես տեսած եմ ծեր
խրայէլացիներու՝ թաւիչէ զգեստներու

մէջ, աղօթելը Ուրբաթ օր, Շաբաթամու-
տին, Լացի Պատին առջև: Վստահ եմ թէ
իրենց աղօթքը անկեղծ էր, որովհետեւ
անոնք զիս չէին տեսներ, ու ես զիրենք
կը տեսնէի, և անոնք կուլային: Անոնք
կուլային իրենց տաճարին աւերակներուն
վրայ, իրենց ցեղին դժբախտութեանց վրայ,
կարգաւոր երեմիայի ողբալից զիրքը: Եւ
եւս վստահ եմ որ այդ աղօթքը, բարձրա-
նալով իրենց լքուած սրտէն, կ'երթար
բարձրը, հպելու սրտին Աբրահամի Աստու-
ծոյն, որ իրենց հայրն է ըստ մարմնոյ, և
մեր հայրը ըստ հոգւոյ, վարդապետութեան
համաձայն այն պզտիկ բայց վսեմ հրեա-
լին, որ Սուրբ Պօղոս կը կոչուի:

* * *

Մարդիկ կ'աղօթեն մզկիթներու մէջ,
Պուլկարիա, Կոստանդնուպոլիս, Դամաս-
կոս, Երեսաղէմ, Թունուզ, Ալճիրոյ և
Սահարայի մէջ եւ լսած եմ Մուէզինները,
որոնք մինարէներու բարձունքէն, երկինքի
չորս հովերուն կը նետեն Ալլահի և Մու-
համէտի անունները: Ես տեսած եմ արաբ-
ներ անապատի աւազին վրայ փռած իրենց
աղօթքի զորքերը, դարձած դէպի Մէքքէ,
ճակատը՝ փռններուն, արտասանելը Գու-
բանի համարներուն: Եւ կը հաւատամ որ
իրենցմէ շատերուն աղօթքը անկեղծ էր,
և որ, եթէ Մուհամէտ չէր լսեր զանոնք
իր օտար դրախտէն, ճշմարիտ Աստուածը,
որ իրենց ինչպէս նաեւ մեր Աստուածն է
— որովհետեւ մենք կուտանք իրեն այս
անունը արաբերէն — զանոնք կը լսէր եր-
կինքի բարձունքէն, և կը գլխար անապատի
այս խեղճ որդիներուն:

* * *

Մարդիկ կ'աղօթեն նոյնպէս Հնդկաս-
տանի կոստուններուն մէջ: Ես տեսած եմ
Մատուրէի մէջ Պրահմաններ՝ ճակատին
զրօշմուած եռաթանի եռագոյնովը Վիշնուի
կամ Սիվայի ճերմակ վէտերով, խոնարհած
իրենց կուռքերու ոտքերուն: Անոնք կը
սաղմոսերգէին ծանր, ցաւազին, քնէած
ձայնով մը, հին երգեր, զորս իրենց հայ-
րերը երգեցին իրենցմէ առաջ հազարաւոր
տարիներու ընթացքին, և ուր կը հանգչի

տակաւ իրենց յօգնած ու երազուն հոգին:

Մարդիկ կ'աղօթեն Պուտտայական տաճարներուն մէջ, որովհետեւ, եթէ աւրուած պտուղը անաստուածութեան, կ'անշքացնէ Սաքիա-Մունիի Թրիրլ Գորպէյը, ան չէ աւրուած իր հետեւողներուն սրտերուն մէջ: Եւ տեսայ, արդարեւ, Գատիի հոգակաւոր տաճարին, Սէլլանի կղզիին մէջ, խեղճ կիներու հոտաւէտ ծաղիկներու ընծաները՝ փորեղ Պուտտայի մը: Եւ լսած եմ անոնց աղերսարկու ձայնով աղաղակը:

— Ով Պուտտա, մեր Աստուած, զթա մեզի և մեր որդիներուն:

Եւ ես վստահ եմ որ այս աղօթքը կուգար իրենց ընդերքներուն խորերէն. և որ, եթէ Պուտտա, զբաւուած իր պորտին երանելի հայեցողութեամբ, չէր լսեր զանոնք, կը լսէր զանոնք զթութեամբ, Ան՝ որ ստեղծած է մայրերու սիրտը, և օրհնած մանուկները:

Անշուշտ, հեթանոսները կը պաշտեն սուտ աստուածներ, բայց իրենց վշտոտ հոգիին ձայնը կը բարձրանայ աւելի բարձր քան իրենց խուկերը, և, առանց յամենալու անխմտ տարազներու մէջ, հանգիպելու իրենց կուռքերուն, կը ճեղքէ իրենց կռատուններու ձխամած կամարը եւ կ'երթայ, աստղերէն անդին, հպելու երկնային Հօր սրտին, մեր ամենուն Հօր:

Թէեւ, Աստուծոյ մասին իրենց գաղափարը աւելորդապաշտութեամբ խառնաշըփոթուած է, բայց պէտք չէ խառնել այս վերջինը աղօթքին հետ՝ որ իրապէս աստուածային է: Աւելորդապաշտութիւնը անձեւ և կոշտ գուղձն է, իսկ աղօթքը մաքուր ոսկին. և Աստուած զիտէ զանոնք զատուրոշիւ և բաժնել: Ան կը թողու գուղձը, և կ'ընդունի բարութեամբ ոսկին, զոր իրեն կը մատուցանէ վայրենիին միամիտ հոգին:

* * *

Բայց, ամէն աղօթք կրնայ հպիլ Աստուծոյ սրտին, երբ ան անկեղծ է, նոյնիսկ երբ խառնուած ըլլայ ակամայ մոլորութիւններով: Որքան սրտազին է աղօթքը ըստ ինքեան, երբ հոգիով և ճշմարտութեամբ է: Ինչքան աւելի հզօր եւ լայն է իր թռիչքը, երբ չէ ծանրացած աւելորդապաշտութեամբ և կրնայ

բանալ իր թեկըր Աւետարանի սիւքերուն:

Ահա մեծարանքը, զոր իրեն կը մատուցանէ սէրը իր զաւակներուն, ամենախոնարհ մեր եկեղեցիներուն մէջ ուր ան կը բնակի իրապէս:

Հոն արդարեւ, ամէն ինչ պաշտամունք է և աղօթք: Աղօթքը՝ ծիսարանին իր գեղեցիկ արարողութիւններով և երգերով: Աղօթք է մօմը, որ կը հատնի զանդաղօրէն խորանին վրայ: Աղօթք է սրբարանին լաւբարը, որ կը հսկէ զիշեր և ցօրեկ, երբ մենք հոն չենք: Աղօթք է խունկը, որ կ'արտարուրէ իր բուրումնաւէտ հոգին՝ կապոյտ խոյակներուն, զասին մէջ: Աղօթք են ապակէ պատուհանները բոցանշույ ազնիւ քարերով, ուրկէ, մեր կղբայրներ՝ սուրբերը, մեզ կ'օրհնեն: Աղօթք՝ սիւները, որոնք խիզախ ժայթքով մը կը խոժեն զէպի կամարները, և մեզ կը հրաւիրեն բարձրանալ իրենց հետ: Աղօթք՝ զանգակները, որոնք կը հնչեցնեն Անձնիւսը, և մահազանգը, որ կուլայ մեր մեռելները: Աղօթք՝ երգեհոնը, որ կը տանի մեր հոգիները հնչեղ ալիքներու վրայ, երկինքի թախանձանքին: Աղօթք՝ նոյնիսկ քարերը որոնք կ'աղաղակեն, Յիսուսի խօսքին համաձայն, երբ մարդկային ձայները կը լսեն զիշերուան մէջ: Աղօթք է մանաւանդ արդար կամ մեղաւոր հոգին, որ կ'ընկմի վշտի կամ վերացումի մէջ և կը թափէ իր արցունքներն ու բոյրերը Մագդաղինայի Մարիամին պէս, Փրկչին ոտքերուն:

Թարգմ.

CHANOINE COUBÉ

Կ. ՍՐԿ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

(Շարունակելի)

